

Йордан Йовков

Божура

Калуда, циганката, продаваше дребни неща, които повече и служеха да прикрива с тях просията си: бяла и червена пръст, хума, сухи дренки, врътена. Всичко това се продаваше мъчно, жените се пазаряха, даваха малко, а някои и съвсем не купуваха. Но старата циганка беше забелязала, че работите и отиват по-добре, ако с нея биваше и дъщеря ѝ Божура.

Когато Божура беше малка и ако беше студено, зъзнеше с цялото си тяло, тъй както майка ѝ беше я научила, жените се показваха трогнати. Същност под това съжаление се криеше учудването им, че това хубаво дете може да бъде на една циганка. Но Божура сега беше мома. Големите черни очи на предишното зиморничево циганче гледаха дръзко, дяволито, снагата ѝ беше се източила, тънка, гъвкава, разцъфнала като дива шипка. И само зарад нея, зарад смеха и зарад хубостта ѝ, която завладяваше всички като с магия, жените, такива скъперници във всяко друго време, купуваха евтината стока на Калуда и щедро ѝ плащаха. Даваха дори и нещо повече, увлечени от една мъка, която те не искаха да признаят, че е завист.

А от всичко това печелеше Калуда. Най-после тя беше намерила разковничето на търговията си и искаше Божура да я придружава винаги. Но не на Божура можеше да се заповядва. Да ѝ кажеш нещо значеше да я накараш да си обърне гърба и да прави каквото си ще. Особено пролет. „Марта вътре, ние вън“ – казваха по това време старите цигани, припечени на припек. А Божура като че пощуряваше: очите ѝ светеха, снагата ѝ не чувствуваше тежестта на дрехите – жизнерадостна като овошките, пияна от слънцето, като пчелите, които бръмчаха около цвета на ябълките. Тя тичаше по съседните къщи, размиваше старците, играеше с децата, влачеше след себе си въздишките и запалените погледи на младите цигани.

Не помагаха нито молбите, нито заплашванията на Калуда. Вдига-ше се кавга, каквато можеше да се чуе само в една циганска къща. И ако най-после майка ѝ можеше да я придума, това най-често ставаше, като ѝ обещаеше, че ще идат и у хаджи Вълкови.

Божура обичаше да отива в тая къща. Когато беше малка и заловена за роклята на майка си, влизаше в широкия двор, обграден с високи дувари, очите ѝ се уголемяваха, чудеше се на старите чимшири, на асмата, на босилека, поникнал между каменните плочи. А когато срещу някой празник се случеше да е изнесена цялата покъщнина навън, тогава ярките бои на килимите и губерите, сърмата и атлазът на скъпите премени, всичкото това богатство я замайваше. И все пак тя най-много се чудеше

на пембените вейки на божигробската върба, това чудно дърво, което само хаджи Вълко имаше в двора си.

Сега Божура влизаше в двора на хаджи Вълка весела и спокойна и не поглеждаше нито чимширите, нито божигробската върба. Тя идваше тук зарад Ганаила, дъщерята на хаджи Вълка. И ако съзнанието за хубостта си, което имаше, я караше да гледа на всички други жени с пренебрежение и отвисоко, при Ганаила ѝ се струваше, че иде като при равна. Божура я смяташе за най-хубавата мома. Чудно ѝ беше само защо Ганаила не се гордееше с хубостта си и като че не я забелязваше. Тя работеше, а изглеждаше отпусната и ленива. И без да се грижи за себе си, без да иска, разхубавяваше от ден на ден, понапълняваше, снагата ѝ зрееше и се наливаше като плод.

Не можеше да се каже, че Божура я обича. Божура не обичаше никого и към нищо не можеше трайно да се привърже. Но у Ганаила тя виждаше всичко, което сама тя нямаше, а искаше да има: харесваше бялата ѝ като мляко кожа, русите ѝ коси, чудеше се на тая чиста благоуханна плът, спотаена в меките гънки на коприната. И ако всичко това беше нещо, което можеше да се открадне, тя би го откраднала на драго сърце.

Понякога тя се заглеждаше в Ганаила. Гледаше я вторачено и лукаво, но в същото време възторжено и занесено, както дивакът гледа истукана си. Очите ѝ горяха, мълчеше. После, предпазливо, като че се боеше да не ѝ причини болка, гладеше с коравите си пръсти бялата ѝ заголена до лакът ръка ѝ шепнеше:

– Каква си ма... бяла, бяла... каква си хубава...

Ганаила се смееше.

А Божура си беше циганка и тоя изблик на искрена нежност не искаше да отиде току-тъй: изпросваше си някоя стъклена гривна, някоя износена дреха. И тъй като смелостта ѝ растеше, откъсваше си сама най-хубавия карамфил и накичена с него, оглеждаше се наедно с Ганаила в стъклото на прозореца.

В това време хаджи Вълковица се потъкмяваше с Калуда. И още с гребача в ръка, с който си беше изнесла брашно, старата жена поглеждаше двете момичета със своя кротък, извиращ дълбоко поглед и се усмихваше. Вън беше и хаджи Вълко, висок, побелял, важен като цар. Той наглеждаше дюлгерите, които копаеха в двора и слагаха червени кюнци – хаджи Вълко правеше чешма в двора си, едничкото нещо, което още липсваше на славата му. И той виждаше какво става пред прозореца. Но освен Ганаила, той нямаше нито син, нито дъщеря, затова я оставяше да

прави каквото си иска, но в същото време внимателно следеше къде пишат ръцете на двете циганки.

Едно нещо не можеше да разбере Божура. Хубава беше Ганаила, но защо от толкова време насам тя връщаше всички, които бяха дохождали да я искат? Кого чакаше Ганаила, за кого се надяваше?

Божура ходеше из цяло село, знаеше всички клюки, всички сплетни, знаеше какво говорят за Ганаила, за кого я тъкмят. Тя събираше тия тайни, радваше им се, като че се отнасяха за нея. И когато някой ден дохождаше и изприкажеше всичко на Ганаила, струваше й се, че са я ограбили. Замълчаваше и чакаше да види какво поне ще каже Ганаила. Но дъщерята на хаджи Вълка оставаше все тъй отпусната и равнодушна, каквато си беше винаги. Тогава очите на циганката пламваха от страшна омраза. Една хилядна частица само от това, което беше й казала, можеше да направи самата нея честита. А тая бяла кукла като че ли имаше в гърдите си не сърце, а камък!

Веднъж, надвечер, Божура и майка и се връщаха от гората. Откъм противоположния край на селото, отвъд къщите, по пътя, който излизаше иззад баира и сечеше зелената поляна под кориите, се показаха двама конника. Бяло облаче дим се появи над тях, чу се гърмеж. Конниците като че се плъзгаха към селото, още две бели облачета се появиха над тях и урвите при Старча повториха други два гърмежа. По стар обичай, пътниците обаждаха с гърмежи, че си идат.

Само това си помислиха майката и дъщерята и го забравиха, уморени от пътя и от тежката пръст, с която бяха задянати. Когато влязоха в село, беше вече тъмно и първото нещо, което забелязаха, беше, че по всички порти бяха наизлезли жени. Калуда вървеше напред, не обръщаше внимание на жените и ако поглеждаше наляво и надясно, гледаше да види дали не е забравено някъде нещо, за да го пхне под престилката си. По-назад след нея идеше Божура. Товарът ѝ ни най-малко не я превиваше, снагата ѝ си оставаше права и гъвкава, като стълбеца на вихрушка. Беше вече тъмно, но очите ѝ от време на време проблясваха. Цялата сюртия дечурлига тичаха подир нея и викаха:

– Божуро! Божуро! Дай ни божур, Божуро!

– Хайде бре! – викаше тя весело и без да се сърди. – Отде ще ви взема божур...

И като оставяше децата да си викат, колкото си щат, тя се спираше в тъмнината и слушаше какво приказват жените. На едно място тя чу, че споменават все едно и също име – Василчо. На друго приказваха пак за тоя Василча, изреждаха роднините му, богатствата му. На трето, освен

Василча, споменаваха и името на Ганаила. Божура даде ухо.

– Няма да го бъде, не! – говореше една и Божура позна Жечевица, тая, която винаги носеше голям здравей на ръченика си и много знаеше. – Няма да го бъде, помнете ми думата. Не други, а хаджи Вълко ще даде дъщеря си на тогоз пиения Василча!

Любопитството на Божура растеше. Като преминаваше от една купчина жени на друга, все скрита в тъмнината на стрехите, тя неочаквано се озова при Бончовия хан. Ярка, жълта светлина излизаше от прозорците и от вратата и цепеше тъмнината надве. Двама конника стояха там и ту се губеха в мрака, ту излизаха на светло. Божура се притаи до дуvara. Кой е Василчо? Не ще да е тоя възстар човек, когото виждаше сега. Но ето в мрака се разигра кон, зазвъниха подкови по калдъръма и сред светлината се показа други конник. Черен, разлютен и лъснат от пот беше конят му, разпуснал тежка грива, сам той беше млад, левент, с рус перчем под накривения калпак, и развени чепкени отзад. Ето, тоя беше Василчо. Той вдигна голяма чаша, пи и колкото остана, изля го върху гривата на коня. Божура чу как сърцето й, долепено до камъните на дуvara, чукаше. Разиграха се пак конете ту в тъмното, ту на светлото, завиха и препуснаха нагоре из улицата. Под копитата им заизхвърчаха искри.

Божура гледаше след тях, залепена за дуvara. Ето кого чакала Ганаила, помисли си тя и омразата и към хаджи Вълковата дъщеря избухна с всичката си сила. Но тозчас тя си спомни думите на Жечевица – хаджи Вълко нямаше да даде дъщеря си на тоя пиения Василча. Това я зарадва, отлепи се от дуvara и си тръгна към къщи. Искаше й се да пее, искаше и се да тича. Едри звезди трептяха над черните покриви и сякаш й се усмихваха. Зад нея шумяха кориите. Чувала ги беше и други път. Сега като че бяха бодри мъжки гласове, които пееха...

Това се случи в събота. Следният ден, неделята, като всеки празник, мина с гайдите по хората, с блясъка на атлазените премени, със смеховете по чешмите. Дойде понеделник и селото утихна. Гърмяха само станове, бръмчаха чекръци. Но ето рано-рано, на Бръдо, на механата, засвириха цигулки. Пиеше Василчо. И не беше мъчно да се разбере защо е уж весел, а очите му са гузни и натъжени и защо, като вдигне чашата си, поглежда към къщата на хаджи Вълка и остава тъй замислен. Ганаила беше върнала още едни сватовници.

Понякога цигулките се отместяха от Бръдо, заглъхваха някъде из тесните сокаци, проечваха ясно по мегданите. С разпуснати чепкени и с цигуларите пред себе си, Василчо минаваше покрай хаджи Вълкови. Но портата си оставаше затворена, дуvarите бяха високи като на

крепост и по тъмните стъкла на прозорците не се повдигаше крайчецът нито на едно перде. Василчо се връщаше пак на механата.

Току под чердака, на който стоеше, беше къщата на Божура. Цял ден циганката се тули в сянката на овошките и гледа през плета. Надвечер тя взе метлата и се залови да мете двора.

На масата пред Василча, между чашите с черно вино, бяха сложени куп ябълки. Василчо взе една и я хвърли към Божура. Не можа да я удари, Божура се престори на невидяла. Василчо хвърли втора ябълка и удари Божура по ръката, гривните ѝ иззвъняха и се посипаха по земята. Божура се изправи. И напразно тя искаше да се покаже сърдита – с мъка свиваше веждите си, с мъка прогонваше веселия смях из очите си.

– Василчо! – извика тя – челеби, чияк си. Защо си биеш шега с мене? Аз съм циганка. Баща ми прави вретена, майка ми ги продава...

И тя се обърна, метна косите си назад и забърза към къщи. Василчо гледаше как снагата ѝ се превива и гъне в плавния ѝ вървеж. И когато тя се изгуби, той вдигна чашата си. Цигуларите засвириха, задумка гръмко тъпанът.

Оттогава насетне Василчо всеки ден беше на Бръдо, на механата. Някога му свиреха цигулки, някога – не. Но никога той не минаваше вече покрай къщата на хаджи Вълка. Стоеше на чардака и гледаше все към двора на Божура.

Дойде есен, малко хубави дни за работа останаха и Божура, баща ѝ и майка ѝ отидоха в гората. Баща ѝ сечеше осенови дървета за въртена, липови – за копанки. Калуда, разчорлена и грозна като юда, ходеше по скалите, губеше се в усоите и събираше лековити корени. Имаше работа и за Божура. Тя правеше питки от бяла пръст и ги сушеше на слънце, събираше вършина. Всичко това и омръзна и по едно време, щом забеляза, че не я виждат, изплъзна се и избяга.

Излезе от гората, мина от единия бряг на реката на другия и тръгна нагоре. Изпречиха се скали пред нея и тя се покатери по тях. Горе, на върха, тя се спря и се изправи. Пред нея, голям като езеро, лъсна Куков вир. Слънцето го огряваше и го разделяше надве: на една страна беше сянка, там водата беше зелена, подмолите се тъмнееха, а от бреговете надолу, като черни змии, се спущаха дълги корени. Но скалата, гдето стоеше Божура, беше цяла огряна от слънце, водата под нея беше бяла, тиха и гладка като стъкло. Като че нямаше дъно; в нея се виждаше и небето, и белите облаци.

Божура слезе надолу, стигна до самия край на скалата, приседна на колене и се наведе. Във водата, като огледало, изплува образът ѝ,

погледна я и ѝ се усмихна.

Ето тайната ѝ от няколко дни. Никога тя не беше се виждала тъй добре. Беше се оглеждала понякога в прозорците на хаджи Вълковата къща, но и се струваше, че е черна, като опушена с дим. По-черна може би, защото при нея стоеше Ганаила. А тука тя е сама. И е хубава. Ето каква била косата ѝ, черна като зърната на бъз. А тия очи, а тая луничка под едното от тях. И по-хубава е, когато се смее. Не е бяла, но не е и черна. Лицето ѝ е като пръст на стомна, поляна с глеч.

Тя изпъна ръце със скопчени едни в други пръсти, островърхите ѝ гърди, които бодяха отвътре ризата ѝ, се заповдигаха, премрежи очи и въздъхна. После трепна, свърза се и се огледа. Нямаше никой. Синееха се надалеч планините, полето долу беше жълто, в гората се чуваше брадвата на баща ѝ. И слънце, слънце падаше навсякъде като дъжд от лъчи. Стана ѝ мъчно, прихвана коленете си с ръце и остана тъй на скалата, неподвижна, с наведена глава.

Нещо трепна във водата. Божура се наведе и погледна: изплава пак образът ѝ, тя се усмихна, усмихна се и другата Божура във водата. Изведнъж малко остана да извика. Друг образ се яви във водата, образът на Василча. Гледаше я и се усмихваше. Една минута Божура се обърка, стори ѝ се, че той иде отдолу, от дълбините, там, гдето се синееше небето и се виждаха белите облаци. После се обърна – Василчо стоеше зад нея. Тя видя очите му и разбра, че трябва да бяга. Но някаква сладка топлина се разли по цялата ѝ снага, нозете ѝ омаляха. Василчо я хвана за ръката. И тя се противеше, но пак вървеше след него, където той я водеше. Скриха се в гората. Тук-таме някои вейки с почервенели листи се разклащаха и показваха още пътя им.

* * *

Не оставаха неоткрити тайни за селото, не оставаха тайни най-вече за Жечевица. Накичена с голям здравец, който подскачаше, когато приказваше, тя шепнеше на жените:

– Казал на Божура, че щял да се върне и да я вземе. Ами, ще се върне той, когато се върне и баща ми от оня свят. Рекъл ѝ: „Чакай ме, ще се върна; само ако доведат коня ми и донесат калпака ми, да знаеш, че са ме убили и няма да се върна.“

И това се говореше вечер по всички порти. Година беше се минало, откак Василчо, яхнал черния си кон, беше се изгубил от очите на Божура. Година се мина и много неща се случиха. Ганаила беше се оженила, но нещастieto потропа и на вратата на хаджи Вълковата къща. Хаджи

Вълко умря тъкмо тогаз, когато беше привършил чешмата, която беше направил в двора си. Божура ходеше, както по-рано, из село, но сега сама и задяната с дете. Тя носеше открито срама си и не криеше от никого греха си. И вярваше, че Василчо ще се върне.

– Просто, просто! – викаха жените. – И ти вярваш, че онзи пияница ще се върне. Ще се върне той на Куковден!

– Ще се върне, как щяло да се не върне! – отговаряше търпеливо Божура.

Но понякога тия приказки, тая гавра, с която хората я преследваха, я озверяваше.

– Лош бил – говореше си тя сама на себе си със светнали като на вълчица очи, – пиян бил! Аз тъй го искам! Да пие. Да лудува. Аз тъй го искам! И нека ме бие, нека ме тъпче с краката си. О, Василчо, Василчо...

Спомняше си понякога за Ганаила и когато минаваше покрай тях, надникваше през отворените порти. Тъмнееха се като големи кълба чимширите, асмата хвърляше сянка върху половината двор. И сред двора се белееше чешмата, новата чешма на хаджи Вълка. Веднъж тя свари там поп Миндо, който, като крепеше с две ръце очилата си, сричаше надписа на чешмата „Овая чешма на хаджи Вълка, синь Пеновъ...“

Той пи с бакъреното тасче и като си бършеше устата и гледаше Божура с не дотам добри очи, каза й:

– Пий и ти, Божуро, пий, дъще. Пий и кажи: бог да прости хаджи Вълка!

Добро или лошо, когато тръгне някому, върви му. Не бяха сторили и три месеца на хаджи Вълка, когато се помина и Ганаилина мъж, Радул. Ганаила остана вдовица и ходеше като сянка из двора, още по-бяла в черната си забрадка.

Божура не я съжали. Голяма беше нейната собствена мъка и нямаше място в сърцето и за чужди жалби. Тя повече слушаше какво се говори из село. А ходеха приказки, които я измъчваха, объркваха я, люшкаха я насам-нататък, както в буря вятърът люшка някоя овошка. Веднъж чу, че Василчо си иде; но още същия ден чу, че Василчо си иде, това е истина, но щял да се ожени за Ганаила. И тя, която беше чувала толкова приказки, тоя път в дъното на душата си усети, че това може да стане.

Искаше да отиде у Ганаила, да се хвърли отгоре й, да издраще лицето й, да изскубе косата й, да я убие. Но веднага след това изпаднаше в отчаяние, силите й я напущаха. И без да вика, без да скубе косата си, тъй, както си стоеше, подпряла глава на ръката си, тя плачеше и сълзите

й течача по отслабналото ѝ лице. Какво е крива Ганаила, мислеше си тя. Ганаила е господарка. Ганаила е богата, а тя е циганка. И нека се ожени Василчо за нея, те са си лика-прилика. А тя ще отива у тях, ще милва бялата ѝ ръка, русите ѝ коси. Ще се простре на плочите и ще целува нозете ѝ. Само да я пуца в къщата си, само да не затваря вратите си за нея!

Цяла нощ тя не спа. И все и се струваше, че по калдъръма на улица-та тича кон и звънтят подкови. На сутринта тя излезе, задянала детето си, пристъпваше като сянка и самата не знаеше къде отива. Изведнъж висок плач, плач на жена, процепа селото. Божура изтръпна. Плачът идеше от къщата на Василчо, плачеше майка му. Свят се зави на Божура, нозете ѝ се подкосиха. Едва можа да се довлече до къщи и седна до плета. Отвън минаваха хора, приказваха, но тя не разбираше нищо. Късно, като през сън, тя чу дебелия глас на поп Минда.

– Божи работи, Пено, божи работи! – говореше попът на клисаря. – Не знаеш какво те чака. Какво е челяка? Машина. Кажете нещо цък, и се счупи. Ей на, хаджи Вълко, зет му Радул – отидоха си. Сега и Василчо: бре коне, бре мухабети, и... конец! На, довели коня му, донесли и калпака му. Убили го в Дъбравата. Божи работи, Пено, божи работи!...

Божура чу това, което вече знаеше. Колко време стоя така, тя не помнеше. После стана и по най-краткия път излезе вън от село. Беше ранна пролет, полето се зеленееше, насреща планините се зачервяваха от залеза на слънцето. Божура мина покрай гробищата и между гробовете, по които блещукаха свещи, видя Ганаила. Тя не плачеше, не се помръдваше дори, сама сякаш черен кръст между черните кръстове. Божура не усети ни злорадство, ни съжаление. Болката ѝ падна дълбоко и се притъпи.

И тя продължи да слиза надолу към полето. Като че някой я водеше и тя покорно вървеше след него. Видяха я – това отпосле си спомняха – сред полето при голямата саморасла канара, все тъй задяната с детето си, все по пътеката, която криволи и слиза към реката. А по-късно, когато горите потъмняваха и долищата се пълнеха с мрак, други бяха я видели седнала на самия край на скалата над Куков вир. Тя стоеше там, превита, неподвижна, обхванала коленете си с ръце, загледана в тъмните и хладни води на Куков вир. Мръкна се, други вече не минаха, за да я видят.

А Божура стоеше на скалата. В ума ѝ нямаше мисъл, пред очите ѝ беше тъмно, не виждаше водата, не чуваше плясъка ѝ. По едно време детето зад нея проплака. Тя трепна и жалостта, която беше се спряла като буца в гърдите ѝ, избви навън, сълзите и рукнаха. Заплака за първи

път през тоя страшен ден. И сълзите ѝ течаха, ставаше ѝ леко. И мракът пред нея се разведряваше, водата ставаше светла, тиха, прозрачна като стъкло. Дълбоко, дълбоко в нея се оглеждаше синьо небе, бели облаци. И ето из тия светли глъбини изплава образът ѝ, а до него друг – образът на Василча. Той е млад, той е хубав, гледа я и се усмихва. И успокоена, щастлива, Божура впива очи в тоя образ, усмихва се и все повече и повече се надвисва над водата...

Никой повече не я видя.

КРАЙ

Източник: Словото
Набиране: Гургана Мечкова или Мартин Митов

Публикация

Йордан Йовков, „Събрани съчинения в шест тома“, Том втори; „Български писател“,
С. 1976. Под общата редакцията на Симеон Султанов.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/7888>]